

Maarten van der Linde en Ties Limperg, *Liefdadigheid naar vermogen. Door en voor Amsterdamse burgers 1871-1941* (Hilversum: Uitgeverij Verloren 2019). 454 pp. ISBN 9789087048075.

DOI: 10.52024/abh2qf47

De oudste van de vier was achttien, de jongste dertien; twee broers Blankenberg, hun zusje en een vriend van de jongens richtten op 1 januari 1871 in Amsterdam de vereniging Liefdadigheid naar Vermogen (LNV) op. Ze deden het uiteraard niet alleen: 41 donateurs uit familie- en vriendenkring vonden ze bereid om hun vereniging te steunen. Het kwam niet uit het niets: ze kwamen uit een familie van verlichte onderwijzers en predikanten, enthousiaste leden van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, en ze waren doordrenkt van de meest hooggestemde idealen die de negentiende eeuw voortbracht.

Zoals jonge idealisten vandaag de dag zich richten op bijvoorbeeld de klimaatcrisis, richtten deze titaantjes zich op een van de grote kwesties van hun dagen: de Sociale Kwestie, de geweldige armoede onder een groot deel van de Nederlandse bevolking die vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw de gemoederen bezig hield. De armenzorg zoals die sinds mensenheugenis bestond kraakte in zijn voegen onder de druk van de grote aantallen paupers en op de achtergrond waarde het spook van de revolutie rond. Er moest iets gebeuren.

Dat ging natuurlijk niet van de ene dag op de andere, en men was het lang niet met elkaar eens over wat er moest gebeuren. Duurzame verbetering begon in de jaren 1890 en daarna, toen er tal van sociale wetten werden aangenomen die uiteindelijk aan de ergste armoede in Nederland een einde zouden maken. Maar zo ver was het nog niet in 1871 en de jonge Blankenbergs en hun vriend besloten het niet bij woorden te laten. De vereniging had tot doel om zonder religieus onderscheid hulp te verlenen aan mensen die al dan niet tijdelijk een steuntje in de rug nodig hadden om te voorkomen dat ze in totale armoede zouden verzinken. De bedoeling was verder te gaan dan alleen het geven van hulp, zoals de traditionele armenzorg gewoon was te doen, maar de zelfredzaamheid van minderbedeelden aan te wakkeren en te versterken, door bijvoorbeeld renteloze voorschotten te verschaffen, zodat iemand een winkeltje kon opzetten of gereedschappen kon kopen en door bijvoorbeeld bijstand te verlenen bij zware ziekte, om zo te voorkomen dat de zieke en zijn gezin aan de grond zouden raken.

Het initiatief van de Blankenbergs vond weerklank: in korte tijd groeide de vereniging uit tot een belangrijke speler op het vlak van de armoedepreventie, met tal van leden, veelal jong, die het niet alleen bij donaties hielden maar ook optraden als huisbezoekers. Want LNV gaf de hulp niet op afstand, maar kwam bij de mensen thuis, om te beoordelen of ze het ook echt nodig hadden, maar ook om zich zo met eigen ogen op de hoogte te stellen van de grote armoede die toentertijd heerste in bijvoorbeeld de Jordaan. Tal van jonge Amsterdammers uit de middenstand en de middenklasse waren bij LNV aangesloten en betrokken, zo laten Maarten van der Linde en Ties Limperg zien in hun kloeke geschiedenis van de vereniging. Ze waren vrijzinnig en ruimdenkend, liberaal en seculier, maar ook gedreven christenen van diverse pluimage en een enkele socialist behoorden tot de leden en waren voor kortere of langere tijd huisbezoeker. LNV deed aan arbeidsbemiddeling, werkverschaffing en bood een mogelijkheid tot sparen en ondersteuning bij plotselinge werkloosheid. Daarnaast deed de vereniging ook aan traditioneler vormen van armenzorg zoals hulp tijdens koude winters en na rampen. Voor kinderen werd het schoolgeld betaald en werden kinderfeestjes, uitjes en vakanties georganiseerd in vakantiekolonies. Ook waren LNV-leden betrokken bij tal van andere initiatieven zoals het verschaffen van betere huisvesting.

Van der Linde en Limperg hebben het rijke en bijna vergeten archief van de vereniging gebruikt om deze boeiende geschiedenis te ontsluiten en vast te leggen in een rijk geïllustreerd boek waarin tal van Amsterdammers en anderen voorbij komen. Een leidende rol werd van meet af aan gespeeld door de oudste Blankenberg, Louis (1852-1927), tevens de eerste voorzitter, wiens leven werd bepaald door zijn sociale bevlogenheid: zelfs zijn loopbaan in het verzekeringswezen stond daarvan in het teken, want je verzekeren gold in de ogen van Blankenberg en de andere LNV-ers als onderdeel van de zelfredzaamheid. Hij was betrokken bij tal van initiatieven en had een leidende rol bij het moderniseren van de Amsterdamse armenzorg. Het eerste kwart van het boek is dan ook gewijd aan een biografische schets van Louis Blankenberg over wie voordien nauwelijks iets bekend was. De auteurs halen echter ook andere nu vaak onbekende maar zeer sociale Amsterdammers naar voren, zoals Jan Kruseman (1867-1949), de ‘vader van de Woningwet van 1901’ en Johanna ter Meulen (1867-1937), die zelf een woningmaatschappij oprichtte en met geld van een weldoener blokjes in de Jordaan opkocht om er betere woningen neer te zetten voor de arbeiders.

Rond 1893 was LNV al over zijn hoogtepunt heen qua ledental en vermogen: de tijden veranderden, veel Nederlanders raakten ervan overtuigd dat alleen de overheid in staat was duurzame verandering te bewerkstelligen, en dat is ook gebleken. Dat neemt niet weg dat, zo laten de auteurs zien, veel van de twintigste-eeuwse geïnstitutionaliseerde zorg teruggaat op particuliere initiatieven uit de negentiende eeuw. Er is terecht veel historische aandacht voor armoede en ongelijkheid in het verleden: Van der Linde en Limperg laten echter overtuigend zien dat het lang niet iedereen onverschillig liet en veel mensen hun tijd en geld schonken aan het lenigen van armoede, soms een heel leven lang. De leden van LNV en personen als Louis Blankenberg waren trendsetters en speelden een cruciale rol in het denken over en doen aan armoedepreventie in deze tijd: Van der Linde en Limperg richten met dit boek terecht een monumentje op voor een vandaag de dag wat vergeten maar cruciale speler in het bestrijden van armoede in de tweede helft van de negentiende eeuw.

Henk Looijesteijn, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Rosemarijn Hoefte, *Een westers beschavingsoffensief. Sporen van het koloniaal en postkoloniaal verleden van Tilburg* (Zutphen: Walburg Pers, 2024). 248 pp. ISBN 9789464563160.

DOI: 10.52024/zdm56132

De ophef rondom het standbeeld van Tilburgs beroemdste pater Petrus Donders, bekend om zijn werk onder leprapatiënten in Suriname, laat goed zien hoe de beeldvorming over het koloniale verleden kantelt. Voor gelovige katholieken staat het standbeeld van Donders, die in 1980 zalig werd verklaard door paus Johannes Paulus II, nog steeds voor religieuze overgave en geestelijke zorg. Voor anderen vertegenwoordigt het standbeeld van Donders, wiens linkerhand rust op het hoofd van een knielende anonieme en schaars geklede Afro-Surinaamse leprapatiënt, vooral de witte koloniale onderdrukkende macht. Een macht die bovendien geen respect toonde voor niet-Christelijke geloofsovertuigingen.

In dit boek duikt Rosemarijn Hoefte in het (post)koloniale verleden van Tilburg. Dat verleden is nauw verbonden met het katholicisme, wat deze studie onderscheidt van de eerder verschenen onderzoeken